

Sygn. akt IV CSK 120/09

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 września 2009 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Irena Gromska-Szuster

SSN Krzysztof Strzelczyk

w sprawie z powództwa P. SA w P.

przeciwko E. Spółce z o.o. w G.

z udziałem interwenienta ubocznego po stronie powodowej P I M.

S. Spółki z o.o. w P.

o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 17 września 2009 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 26 września 2008 r.,

oddala skargę kasacyjną i zasądza od pozwanej na rzecz powódki kwotę 3.600 (trzy tysiące sześćset) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Powódka „P.” Spółka Akcyjna w P. w pozwie skierowanym przeciwko „E.” Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w G. domagała się pozbawienia wykonalności nakazu zapłaty wydanego przez Sąd Okręgowy w G. w dniu 25 kwietnia 2001 r., w części obejmującej należność główną w kwocie 262.608,40 zł oraz odsetki w kwocie 22.807,36 zł. Nakazem tym powódka została zobowiązana do zapłaty na rzecz pozwanej 280.215,03 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 17 grudnia 2002 roku oraz 23.917,70 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania.

Sąd Okręgowy w G. wyrokiem z dnia 3 grudnia 2007 r. pozbawił wykonalności nakaz zapłaty w części obejmującej należność główną oraz zaległe odsetki ponad kwotę 157.716,14 zł. W pozostałym zakresie powództwo oddalił i orzekł o kosztach procesu.

Sąd Okręgowy ustalił, że dnia 10 kwietnia 2000 r. powódka zawarła z pozwaną umowę poręczenia, na podstawie której zobowiązała się poręczyć za zobowiązania dłużnika P. I. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (obecnie P.I. M. S. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w P. – interwenienta ubocznego) wobec pozwanej w wysokości 520.215,03 zł. Strony uzgodniły, że poręczenie, udzielone do dnia 10 kwietnia 2001 r., obejmuje jedynie kwotę główną zobowiązania dłużnika z wyłączeniem odsetek i innych zobowiązań ubocznych oraz że w wypadku niewywiązania się przez dłużnika wobec wierzyciela ze zobowiązania w terminie do dnia 1 grudnia 2000 r. wierzyciel może - po uprzednim wezwaniu dłużnika do zapłaty - zwrócić się do poręczyciela o spełnienie świadczenia, za które poręczył. Załącznikiem do umowy był harmonogram spłat zobowiązania dłużnika względem wierzyciela.

W okresie od 10 kwietnia 2000 r. do 11 października 2000 r. dłużnik spłacił ze swego zobowiązania 263.346,75 zł. Do zapłaty – po dokonaniu korekt faktury VAT (288.75 zł) i sald z poprzednich okresów (48,87 zł) oraz kompensaty wzajemnych rozliczeń (23.058 zł) - pozostała kwota 256.917,15 zł.

Sąd Rejonowy w G. postanowieniem z dnia 11 października 2000 r. otworzył postępowanie układowe wobec dłużnika P.I. M. S. Pozwana 4 grudnia

2000 r. wezwała dłużnika do zapłaty kwoty 279.926,28 zł wraz z ustawowymi odsetkami w ciągu trzech dni od otrzymania wezwania. Dłużnik nie zapłacił wskazanej kwoty, w związku z czym pozwana 11 grudnia 2000 r. wezwała powódkę do zapłaty kwoty 256.868,28 zł w terminie trzech dni od otrzymania wezwania. Powódka w piśmie z dnia 14 grudnia 2000 r. odmówiła spełnienia tego żądania wskazując, że z uwagi na otwarcia postępowania układowego wobec dłużnika, nie może on zaspokoić swych wierzycieli i taki stan rozciąga się na sytuację poręczyciela.

Postanowieniem z dnia 8 grudnia 2000 r. Sąd Rejonowy w G. wciągnął na listę wierzytelności wierzytelność pozwanej w kwocie 256.917,15 zł, od której odsetki określił na kwotę 38.320,32 zł. Sąd Okręgowy w G. nakazem zapłaty z dnia 25 kwietnia 2001 r. zobowiązał spółkę „P.”, aby zapłaciła spółce „E.” kwotę 280.215,03 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 17 grudnia 2000 r. oraz kwotę 23.917,70 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania. Wnosząc o wydanie nakazu zapłaty pozwana nie uwzględniła dokonanych wcześniej korekt faktury i sald oraz kompensaty wzajemnych rozliczeń z dłużnikiem. Zarzuty przeciwko nakazowi zapłaty zostały prawomocnie odrzucono ze względu na nieuiszczenie opłaty.

Postanowieniem z dnia 7 maja 2001 r. Sąd Rejonowy w G. zatwierdził układ przyjęty przez wierzycieli P.I. M., w którym ustalono, że po okresie rocznej karencji wierzytelności powyżej 5000 zł będą płatne w 12 kwartalnych ratach. Na mocy układu dłużnik spłacał wierzycielom tylko kwoty należności głównych bez odsetek. Pozwana otrzymane od dłużnika kwoty zaliczyła w pierwszej kolejności na poczet kosztów sądowych oraz należnych odsetek zasądzonych nakazem zapłaty z dnia 25 kwietnia 2001 r. a w dalszej kolejności na poczet należności głównej.

Oceniając tak ustalony stan faktyczny Sąd Okręgowy wskazał, że – zgodnie art. 67 § mającego zastosowanie w rozpoznawanej sprawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. Prawo o postępowaniu układowym (Dz.U. Nr 93, poz. 836, ze zm.; dalej: „Pr. ukł.”), układ, w tym postanowienie, że spłaceniu podlegają tylko kwoty główne zobowiązań a odsetki zostają umorzone, obowiązywał wszystkich wierzycieli. Pozwana miała zatem obowiązek zaliczyć wpłaty dokonywane przez dłużnika na poczet przyjętej

w układzie należności głównej w kwocie 256.917,15 zł, nie zaś według zasad określonych w art. 451 § 1 k.c. Wobec braku odmiennego zastrzeżenia w umowie poręczenia, powódka jako poręczyciel była odpowiedzialna wobec pozwanej (wierzyciela) jak współdłużnik solidarny (art. 881 k.c.). Pozwana nie mogła różnie księgować tych samych wpłat w stosunku do dłużnika i poręczyciela.

Zgłoszona przez pozwaną w postępowaniu układowym kwota 256.917,15 zł została wciągnięta na listę wierzytelności i przyjęta w zatwierdzonym układzie. Prawomocne postanowienia sądu układowego mają charakter dokumentów urzędowych, a stwierdzona w nich wysokość długu objęta jest domniemaniem zgodności z prawdą, którego pozwany nie obalił. Z powyższego wynika, że w postępowaniu układowym cała suma długu głównego (256.917,15 zł) została przez dłużnika spłacona. Pozwanej nie przysługuje wierzytelność z tego tytułu ani wobec powódki, ani wobec interwenienta ubocznego.

Na powódce ciąży natomiast obowiązek zapłaty odsetek od wymienionej wyżej należności głównej za okres od dnia 17 grudnia 2000 r. do zapłaty poszczególnych rat wynikających z układu. Powódka odpowiada bowiem - zgodnie z ogólną zasadą określoną przepisem art. 455 k.c. - za własne opóźnienie, jeżeli nie spełnia świadczenia niezwłocznie po wezwaniu wierzyciela. Po otrzymaniu wezwania od pozwanej powódka była zobowiązana spełnić świadczenie bez nieuzasadnionej zwłoki. Niedotrzymanie tak określonego terminu powoduje powstanie obowiązku płacenia odsetek za czas opóźnienia na podstawie art. 481 § 1 k.c. Pozwana może zatem na podstawie tytułu wykonawczego w postaci nakazu zapłaty egzekwować jedynie należne odsetki (157.716,14 zł), koszty postępowania nakazowego (23.917,70 zł) oraz koszty nadania temu tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności (132 zł).

Sąd Apelacyjny wyrokiem zaskarżonym skargą kasacyjną oddalił apelacje powódki, pozwanej i interwenienta ubocznego od wyroku Sądu Okręgowego, dzieląc przyjęte za podstawę tego orzeczenia ustalenia faktyczne i ich ocenę prawną. Odnosząc się do podniesionych w apelacji pozwanej zarzutów naruszenia art. 366 k.c. i art. 881 k.c. Sąd Apelacyjny podkreślił, że zobowiązanie poręczyciela nie traci charakteru solidarnego z mocy art. 68 Pr. ukł. Dokonywane przez dłużnika wpłaty z tytułu realizacji układu powinny być księgowane tak samo w stosunku do

obu dłużników solidarnych i zaliczane na poczet należności głównej. Taki sposób zaliczania wpłat nie oznaczał, że powód (poręczyciel) korzystał z przywilejów, które posiadał dłużnik w postępowaniu układowym. Odpowiedzialność powoda była bowiem - według § 2 umowy poręczenia - ograniczona tylko do należności głównej, natomiast zgodnie z postanowieniami układu, dłużnik powinien spłacać wyłącznie kwoty należności głównych bez odsetek, które zostały umorzone.

Sąd Apelacyjny nie podzielił też zarzutu pozwanej naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. przez dowolną i błędną ocenę zgromadzonych dowodów w zakresie dokonanego potrącenia kwoty 23.058 zł i sposobu jej zarachowania przez strony. Stwierdził, że kwota 23.058 zł została potrącona przez dłużnika (interwenienta ubocznego) z należnością z faktury 2000222 z dnia 7 lipca 2000 r., zmniejszając tym samym wysokość zobowiązania dłużnika. Pozostała kwota zobowiązania tj. 256.868,25 zł (520 215,03 - 263 346,75 jako suma wpłat uiszczonych przez dłużnika w okresie od 10 kwietnia 2000 r. do 11 października 2000 r.) została powiększona o korektę sald z poprzednich okresów o 48,47 zł, a w konsekwencji zobowiązanie dłużnika (interwenienta ubocznego) wobec pozwanej (wierzyciela) wynosiło na dzień 11 października 2000 r. 256.917,15 zł. Taką też kwotę zgłoszono do postępowania układowego, wciągnięto na listę wierzytelności i wskazano w układzie zatwierdzonym postanowieniem Sądu. Pozwana nie kwestionowała też w postępowaniu układowym wysokości przysługującej mu wierzytelności. Ustalenia Sądu pierwszej instancji w zakresie potrącenia kwoty 23.058 zł oraz kwoty długu głównego w wysokości 256.917,15 zł nie mogą więc być uznane za dowolne.

W skardze kasacyjnej opartej na obu podstawach określonych w art. 398³ § 1 k.p.c. pozwana podniosła zarzuty naruszenia:

- art. 366 i art. 368 w zw. z art. 881 k.c., przez błędną wykładnię i przyjęcie nieprawidłowego sposobu rozliczania długu solidarnego i konsekwencji z tego faktu wpływających dla każdej ze stron - to jest innej wysokości kwotowej długu, do której odpowiadają dłużnicy solidarni oraz innych terminów spłaty długu, biegnących dla każdego z tych dłużników solidarnych, a w rezultacie wpływających na każdoczesną, po jednostkowej

wpłacie, wysokość zadłużenia, wyliczalną na dzień wpłaty zarówno do każdego z dłużników, jak i długu solidarnego;

- art. 876 § 1 i art. 879 w zw. z art. 68 Pr. ukł. przez nieuwzględnienie wyłączenia zasady akcesoryjności poręczyciela i pominięcie tego, że powódka odpowiada jako poręczyciel za zobowiązania wynikające z umowy poręczenia bez ograniczeń wynikających z przywilejów dotyczących podmiotu („układającego się”) korzystającego z dobrodziejstwa w zakresie zawieszenia biegu odsetek oraz metody i kwotowej wysokości długu;
- art. 451 § 1 zdanie drugie k.c. poprzez nieuwzględnienie prawidłowego sposobu zaliczania dokonywanych wpłat dłużników pozwanej, a skutkującego zaliczaniem tych wpłat dokonywanych przez powódkę, interwenienta ubocznego oraz inne podmioty na poczet jednego długu, ale najpierw na poczet należności ubocznych, a potem należności głównej, co skutkowało wyliczaniem zadłużenia powódki, z uwzględnieniem dokonywanych wpłat, jednakże z uwzględnieniem wysokości zadłużenia każdego z dłużników solidarnych w ramach własnej odpowiedzialności, nie wyżej oczywiście niż sam dług solidarny, a potem na obniżenie kwotowe długu solidarnego;
- art. 328 § 2 k. p. c. przez sporządzenie uzasadnienia wyroku w sposób uniemożliwiający merytoryczne ustosunkowanie się do rozstrzygnięcia i nie omówienia dowodów i przyczyn, dla których uwzględniono zarzutu powódki w zakresie potrącenia kwoty 23.058 zł;
- art. 233 § 1 k.p.c. poprzez dowolną i błędną ocenę zgromadzonych dowodów w zakresie dokonanego potrącenia kwoty 23.058 złotych i sposobu jej zarachowania przez strony, a w konsekwencji przyznaniu przez Sąd racji stronie powodowej.

Powołując się na tak ujęte podstawy kasacyjne pozwana wniosła o uchylenie wyroków Sądów obu instancji i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie powództwa, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu drugiej instancji i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

W odpowiedzi na skargę strona powodowa wniosła o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Istota sporu w rozpoznawanej sprawie sprowadza się do rozstrzygnięcia kwestii, jakie znaczenie dla odpowiedzialności poręczyciela ma zawarcie układu przez dłużnika głównego w postępowaniu układowym oraz zaspokojenie wierzyciela przez tego dłużnika w sposób określony w układzie.

Zobowiązanie poręczyciela jest – w zasadzie - zależne od istnienia, ważności i zakresu zobowiązania głównego (art. 879 § 1 k.c.), a poręczyciel może korzystać z zarzutów przysługujących dłużnikowi głównemu (art. 883 § 1 k.c.). Cechą zobowiązania poręczyciela jest zatem jego akcesoryjność (zawistość) w stosunku do zobowiązania głównego. Zasada akcesoryjności zobowiązania poręczyciela nie ma jednak charakteru bezwzględnie obowiązującego, gdyż w pewnych wyraźnie określonych wypadkach ustawodawca przewidział ograniczenie jej stosowania. Wyjątek taki przewidziany został m.in. w art. 68 Pr. ukł., (będącym odpowiednikiem art. 291 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze - Dz. U. Nr 60, poz. 535 ze zm.), wedle którego układ nie narusza praw wierzyciela w stosunku współdłużnika i poręczyciela dłużnika. Zgodnie z tym przepisem, zmiany co do wysokości długu, terminu i sposobu spłaty odnoszące się do dłużnika w postępowaniu układowym, nie wpływają na zakres zobowiązania poręczyciela. Poręczyciel ponosi wobec wierzyciela odpowiedzialność według pierwotnej treści zobowiązania. W przypadku zatem zredukowania w drodze układu zobowiązań dłużnika głównego wierzyciel może zaspokoić się w całej wysokości z majątku poręczyciela w granicach udzielonego przez niego poręczenia. W tym sensie układ, który stanowi rezygnację wierzyciela jedynie z uprawnień w stosunku do dłużnika głównego, nie ma wpływu na zakres zobowiązania poręczyciela. Mimo akcesoryjności poręczenia poręczyciel nie może więc podnieść zarzutu zredukowania jego długu na podstawie układu zawartego przez wierzyciela z dłużnikiem głównym, gdyż wyłączone jest stosowanie zarówno art. 883 k.c., jak i art. 879 § 1 k.c. (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 19 listopada 2003 r., II CK 210/02, Prawo Bankowe nr 2, poz. 3, z dnia 5 lipca 2007 r., II CSK 136/07, niepubl. oraz z dnia 5 listopada 2008 r., I CSK 204/08, Biul. SN 2009, nr 3, poz. 9).

Wbrew odmiennemu zapatrywaniu skarżącej, Sąd Apelacyjny stwierdził, że powódka jako poręczyciel nie miała obowiązku płacenia odsetek od należności głównych nie na skutek rozciągnięcia na nią korzyści uzyskanych przez dłużnika na podstawie układu, co niewątpliwie stanowiłoby naruszenie art. 68 Pr. ukł., lecz z mocy postanowienia § 2 umowy poręczenia. To właśnie ten zapis umowy stanowił podstawę ograniczenia zakresu zobowiązania powódki względem pozwanej. Prawidłowo zatem Sąd drugiej instancji uznał, że powódka nie ponosi odpowiedzialności za niedotrzymanie przez dłużnika głównego terminów zapłaty poszczególnych rat oznaczonych w harmonogramie, stanowiącym załącznik do umowy poręczenia; odpowiada natomiast jedynie za własne opóźnienie, skoro po otrzymaniu wezwania wierzyciela do spełnienia świadczenia nie dokonała zapłaty należności zgodnie z treścią swojego zobowiązania (art. 455 i 481 k.c.).

Sąd Apelacyjny słusznie zakwestionował sposób zaliczania na poczet długu głównego rat układowych wpłacanych przez dłużnika (interwenienta ubocznego). Skoro odpowiedzialność powódki ograniczona została w umowie poręczenia tylko do należności głównych, a dłużnik główny - zgodnie z postanowieniami układu - miał spłacać wyłącznie takie należności, bez umorzonych odsetek, to raty układowe wpłacane sukcesywnie przez tegoż dłużnika podlegały zarachowaniu, tak w stosunku do niego, jak i poręczyciela, w sposób jednakowy, tj. na poczet należności głównych, a nie według wskazania wierzyciela korzystającego z uprawnienia przewidzianego w art. 451 § 1 k.c. Wpłaty te nie mogły być zarachowywane inaczej z uwagi na przewidzianą przez ustawodawcę formułę odpowiedzialności poręczyciela „jak współdłużnika solidarnego” (art. 881 k.c.), obowiązującą mimo zawarcia układu (art. 68 Pr. ukł.). Wierzyciel zatem od momentu wymagalności długu głównego aż do zupełnego zaspokojenia mógł, według swego wyboru, żądać całości lub części świadczenia od dłużnika głównego i poręczyciela łącznie lub od każdego z nich z osobna. Sukcesywne wpłaty powodowały wygaśnięcie zobowiązania w stosunku do wszystkich dłużników w częściach odpowiadających rozmiarowi już spełnionego świadczenia.

Trzeba zauważyć, że zgodnie z art. 67 § 1 Pr. ukł., układ zatwierdzony prawomocnie przez sąd obowiązuje wszystkich wierzycieli, nie wyłączając tych, których wierzytelności podlegały wciągnięciu na listę, lecz nie zostały na nią

wciągnięte. Skutki zatwierdzonego układu dla dłużnika polegają na tym, że od tej chwili jest on zobowiązany zaspokoić wierzytelności objęte układem tylko w sposób i w granicach w nim określonych. Dlatego w związku z zatwierdzeniem układu, który przewidywał, że spłaceniu podlegają jedynie kwoty główne zobowiązań a odsetki zostają umorzone, bez znaczenia jest fakt, że strony nie umówiły się odnośnie sposobu zaliczania wpłat (art. 451 k.c.). To zatwierdzony układ zawierał wiążące wierzycieli ustalenie co do zarachowania poszczególnych wpłat dokonywanych przez dłużnika. Wierzyciel nie mógł zaliczać wpłat dokonywanych przez dłużnika na poczet należności ubocznych, skoro te zostały umorzone w drodze układu.

Sąd Apelacyjny nie naruszył zatem wskazanych przez skarżącą przepisów prawa materialnego. Stwierdził bowiem wyraźnie, że skutków prawnych wszczęcia postępowania układowego wobec dłużnika głównego nie można rozciągać na osobę poręczyciela. Prawidłowo też uznał, że zaspokojenie przez dłużnika całej należności głównej zwolniło z obowiązku spełnienia tego świadczenia poręczyciela.

Bezzasadne okazały się też zarzuty podniesione w ramach drugiej podstawy kasacyjnej.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego zostało już wyjaśnione, że zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. (w związku z art. 391 § 1 k.p.c.) może być usprawiedliwiony wyjątkowo wtedy, gdy treść uzasadnienia orzeczenia sądu drugiej instancji uniemożliwia w ogóle dokonanie oceny toku rozumowania, który doprowadził do wydania kwestionowanego rozstrzygnięcia, bądź też w przypadku zastosowania prawa materialnego do niedostatecznie jasno ustalonego stanu faktycznego. W uzasadnieniu zaskarżonego wyroku Sąd Apelacyjny wskazał przesłanki, jakimi kierował się dokonując oceny zasadności zarzutu potrącenia kwoty 23.058 zł i sposobu jej zarachowania. Powołany przez skarżącą art. 328 § 2 k.p.c. nie stanowi właściwej płaszczyzny do skutecznego podważenia prawidłowości tej oceny.

Zamierzonego skutku nie mógł też odnieść zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. Zgodnie bowiem z art. 398³ § 3 k.p.c. podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów (zob. m.in. wyroki

Sądu Najwyższego: z dnia 19 marca 2008 r., I PK 244/07, niepubl. oraz z dnia 8 maja 2008 r., V CSK 579/07, niepubl.).

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł, jak w sentencji, rozstrzygając o kosztach postępowania kasacyjnego stosownie do jego wyniku (art. 108 § 1 i 98 w związku z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.).